

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Молодший дошкільний вік характеризується успіхами дитини в оволодінні предметними діями завдяки взаємодії з дорослим та її прагнення до наслідування поведінки дорослого; в освоєнні функції соціальних відносин між людьми. У цей період дії дитини набувають цільової спрямованості; в її характері, змісті діяльності, розвиткові окремих психічних процесів, а також у взаєминах з людьми, однолітками відбуваються істотні зміни.

Морфологічна зрілість. Темпи росту тіла дитини, порівняно з першими трьома роками життя, уповільнюються: маса тіла збільшується на 1,5-2 кг і в кінці року становить близько 16,5 кг; зріст – на 6-7 см, тож дорівнює 102 см; кісткова система в окремих місцях (кисті рук, кістки гомілки, деякі частини хребта) продовжує зберігати хрящову будову, залишається дуже вразливою нервова система. Водночас накопичується м'язова сила, збільшується витривалість, зростає рухливість.

Адаптивна поведінка. Під керівництвом дорослого дитина починає входити у спілкування з дорослими й дітьми: вітається, прощається, дякує дорослим та одноліткам, виявляє симпатію та доброзичливість. Вона опановує перші правила поведінки з однолітками та дорослими: до чотирьох сформульованих дорослим правил "можна", та не більше двох важливих для життєдіяльності дитини заборон "не можна". За пропозицією дорослого охоче бере участь у різних видах предметно-ігрової, продуктивної та комунікативної діяльності.

Соціальна ситуація розвитку дитини молодшого дошкільного віку порівняно з раннім віком змінюється: якщо до трьох років дитина піднавала соціум через предмети та їх функції (тобто, що можна роботи з допомогою певного предмета), то на четвертому році життя перед нею поступово відкривається "світ людей" у їхніх соціальних відносинах.

Образ-Я дитини в цьому віці досягає стрижневого позитивного результату – розвитку почуття незалежності: вона все частіше починає

діяти самостійно (від імені власного "Я"); прагне до автономності, яка виражається в експериметуванні та самоствердженні. Зазначене часто призводить до виникнення суперечок з дорослими.

Специфічно-дитячі види діяльності. Важливим досягненням цього віку є те, що дії дитини все більше набувають усвідомленого характеру. В різних видах діяльності (гра, малювання, конструювання тощо) малюк починає діяти відповідно до заздалегідь наміченої мети. Водночас через честійкість його уваги та швидкого відволікання ця мета може "загубитися". При цьому одна справа вирішується заради іншої. Опанування дитиною свідомих дій створює сприятливі умови для суттєвих зрушень у характері навчання: з'являється можливість перейти від форм навчання, заснованих на наслідуванні дій дорослого, до форм, де вихователь в ігривій формі організує самостійні дії дітей, що спрямовані на виконання певного завдання.

У молодшому дошкільному віці провідною діяльністю стає *gra* (предметна, режисерська, рольова). Під час гри у малюка відбувається розвиток інтелектуальних, емоційних, вольових якостей особистості, з'являється потреба активно впливати на предмети, що його оточують.

Подальшого розвитку в молодшому дошкільному віці набуває *побутова діяльність*: у дитини починає переважати соціальна мотивація виконання побутових процесів, адже вона орієнтується на вимоги та схвалення довколишніх; відбувається опанування моральних норм, що визначають поведінку в побутовій діяльності; культурно-гігієнічні навички ускладнюються, створюючи певні системи поведінки в побуті, вона починає їх використовувати за власною ініціативою.

Трудова діяльність дитини четвертого року життя характеризуються засвоєнням автоматизованих дій і формуванням на їх основі перших трудових умінь і навичок (дитина переходить від імітації трудової дії – маніпулювання предметом – до дій, що мають прикінцевий корисний результат). Вона наслідує трудові дії батьків і педагогів, прагне до досягнення результату своєї діяльності й отримання його оцінки дорослим.

Продуктивні види діяльності молодшого дошкільника – це *образотворча* та *конструктивна*. В них дитина переходить до навмисного зображення предметів, хоча способи реалізації цього наміру в неї ще не досконалі. Так, в образотворчій діяльності відбувається вдосконалення техніки малювання дитини. Вона опановує прості та ефективні форми зображення на основі потреби бути зрозумілою для дорослого і прагнення встановити з ним контакт через малюнок. Образотворча діяльність дитини тісно пов'язана з грою та мовленням. Під час конструк-

тивної діяльності діти опановують способи обстеження предметів та створення конструкцій. У процесі цієї діяльності дитина використовує конструювання-зображення (як форма зображенальної діяльності) та конструювання-гра (як форма будівництва для ігривих потреб дитини).

Пізнавальна сфера. Трирічна дитина здатна вже не тільки враховувати властивості предметів, а й засвоювати і деякі загальноприйняті уявлення про різновиди цих властивостей – сенсорні еталони форми, величини, кольору тощо. Вони стають зразками, мірками, з якими зіставляються особливості предметів, що сприймаються. У молодшому дошкільному віці відбуваються суттєві зміни в характері та змісті пізнавальної діяльності, в розвитку окремих психічних процесів. Так, увага малюка ще мимовільна, тобто виникає без усвідомлення її мети; дитина керується інтересами, цю швидко змінюються; якість уваги залежить від відчуття задоволення або незадоволення; вона має помітні ознаки гри (залежить від об'єкта зосередження). *Пам'ять* здебільшого також мимовільна, запам'ятування і відтворення інформації здійснюється без контролю з боку свідомості і без докладання певних зусиль. Запам'ятування і пригадування відбувається у діяльності і залежить від її характеру.

Мислення. На четвертому році життя завдяки мовленню переважною формою мислення у дитини стає наочно-образне мислення. Дитина виявляється здатною не тільки об'єднувати предмети за зовнішньою подібністю (форма, колір, величина), а й засвоювати загальноприйняті уявлення про групи предметів (одяг, посуд, меблі). В основі таких уявлень лежить не виокремлення загальних і суттєвих ознак предметів, а об'єднання предметів за загальною ситуацією або загальним призначенням. Опанування образів поступово надає мисленню малюка позаситуативного характеру, відокремленого від практичних дій із предметами, що значно розширює межі пізнання.

Мовленнєвий розвиток. Мовлення виконує комунікативну функцію спілкування. Провідним у молодшому дошкільному віці є ситуативно-діалогічне мовлення, зміст якого зрозумілий співрозмовниківі тільки за умови врахування ним ситуації, про яку розповідає дитина. Поступово розвивається позаситуативне, контекстне мовлення. Це відбувається завдяки виникненню в житті малюка самостійної практичної діяльності, а також зростанню динаміки взаємин з оточенням. Завдяки значному зростанню активного словника, у дитини виникає потреба і можливість передати свої судження, враження, отримані поза безпосереднім контактом з дорослим або однолітком. Це дає їй змогу, наприклад, домовитися про спільні дії у грі, побутовій діяльності тощо.

Уява молодших дошкільників також є зазвичай мимовільною, тобто дитина цілеспрямовано може відтворити і перетворити лише отримані раніше образи. Предметом уяви є те, що схвилювало, захопило, привабило дитину: прочитана казка, нова іграшка, переглянутий мультфільм, сильне емоційне переживання під час подій у дома і в дошкільному навчальному закладі. Цілеспрямований розвиток уяви сприяє появі довільній уваги.

Емоційно-вольова сфера. Головним джерелом емоцій дитини виступає предметна та рольова гра, спілкування з дорослими та однолітками. Емоції забарвлюють усю активність дитини вдома і в дошкільному навчальному закладі; вони відіграють функції, пов'язані з уявленням предметів; опосередковуються ставленням дитини до тих чи тих явищ.

У вольової сфері поступово розвиваються складники довільноті: усвідомлюваність, опосередкованість, цілеспрямованість. Водночас для регуляції своєї поведінки молодший дошкільник потребує наявності зовнішньої опори у вигляді підтримки та інструкції дорослого, ігрової ролі, предметів та іграшок, наочного зразка тощо.

Досягнення молодшого дошкільного віку. Пізнавальні процеси ще мають мимовільний характер. Водночас вони продовжують бурхливо розвиватись у цілеспрямованій взаємодії з дорослими завдяки залученню позаситуативно-пізнавальної форми спілкування з дитиною. У малюка цього віку лише починає складатися підпорядкованість мотивів у діяльності; самооцінка здебільшого є завищеною; відбувається поступова децентрація мислення; ігрова діяльність реалізується в індивідуально-режисерській грі.

- 👉 **ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!**
  - Враховуючи значну хрящову будову кісткової системи дитини, важливо постійно стежити за правильним положенням тіла дитини під час заняття, рухливих ігор, сну тощо.
  - Нервова система найбільш вразлива і вимагає дбайливого ставлення до неї з боку дорослих.
  - Почуття автономності дитини потребує доброзичливої підтримки і мудрого керівництва з боку дорослих, заохочення її до справ, які вселяють віру в себе, закріпляють позитивні навички в різних видах діяльності та спілкуванні.